

Ziek... en toch school

Protocol ondersteuning zieke leerlingen primair onderwijs



Inhoudsopgave:

Hoofdstuk:

Pagina

- **verantwoordelijkheid school (overheidsbepaling)**

3

Sinds 1 augustus 1999 is iedere basisschool zelf verantwoordelijk voor het onderwijs aan zieke leerlingen. Zo is bepaald in de 'Wet Ondersteuning van het Onderwijs aan Zieke Leerlingen'. (WOOZL) Wat houdt dit in en welke hulp is er voor de school en de leerling?

- **meest voorkomende ziektebeelden en bijbehorende aanpak**

4

De meest voorkomende, langdurige ziekten bij kinderen zijn: kanker, chronische ziekten (CF, spierziekten, hartafwijkingen) en nierziekten. Daarnaast zijn er incidenteel voorkomende verwondingen die een langdurige afwezigheid van school veroorzaken. Deze zijn vaak ontstaan door een (ernstig) ongeluk of door een virus of gezwel.

Iedere vorm van ziekte vraagt om een eigen aanpak. Een medische aanpak door specialisten, een pedagogische en didactische aanpak door leerkrachten.

- **benadering van ouders, kind, overige lln.+ouders**

6

Wat vertel je de klas, hoe houdt je contact met de zieke leerling, welke informatie is noodzakelijk om te verstrekken aan ouders? Op al deze vragen is geen eenduidig antwoord te geven, maar er zijn wel handvaten aan te reiken.

- **tips aanlevering leerstof aan consulenten**

8

Het volledige jaarprogramma van de klas is veel te uitgebreid om in het ziekenhuis of thuis te behandelen. De leerstof moet ingedikt worden en verwerkt worden in studiewijzers of planningen. Daarnaast moeten de juiste materialen bij elkaar gezocht worden, zodat alles bij de hand is.

- **terug naar school**

9

Als een leerling na een lange tijd van afwezigheid weer terugkomt op school is het feest! Maar er zijn wel aandachtspunten. Bereid de leerlingen en de ouders voor op wat komen gaat, vertel wat de zieke leerling heeft meegemaakt, wat hij/zij kan en niet kan en of zijn uiterlijk veranderd is. Dit voorkomt plagerijen, onbegrip en verwarring. Natuurlijk moet de zieke leerling ook goed op de hoogte zijn van de situatie in de klas. Zijn er kinderen verhuisd, zijn de plaatsen in de klas veranderd, wat is het thema waarover gewerkt wordt, enzovoort.

- **nooit meer terug naar school**

11

In het meest erge geval keert een zieke leerling niet meer terug op school. Wees hierin ook eerlijk naar de klasgenoten en hun ouders. Blijf hen op de hoogte houden van de toestand van de zieke leerling en bereid ze langzamerhand voor op een naderend definitief afscheid. Bekijk ook hoe de klas een rol kan krijgen bij het afscheid nemen.

- **Opmerkingen**

12

Heel veel is in voorgaande hoofdstukken al benoemd, maar sommige opmerkingen zijn niet te vangen onder een kopje en zijn toch van groot belang.

Inleiding

Als een leerling van uw school ernstig ziek wordt, komt er opeens van alles op het kind, de ouders en de school af. Belangrijk is dan dat niets en niemand over het hoofd gezien wordt en er zo adequaat mogelijk met de situatie omgegaan wordt.

Dit protocol dient als een praktische handleiding, met o.a. tips, checklists en achtergrondinformatie. Hierbij wordt zowel aan de leerling, de klasgenoten, de broers en zussen van de leerling, de ouders en het schoolteam gedacht.

Sinds 1999 blijft de school verantwoordelijk voor het onderwijs aan zieke leerlingen. Hoe u dat het beste kunt verzorgen en welke hulp u in kunt schakelen staat allemaal te lezen in dit protocol.

Door het gebruik van dit protocol hoeft u niet bang te zijn om belangrijke dingen te vergeten, en kunt u alle energie en investeringen meteen op de juiste plaats inzetten.

Verantwoordelijkheid school (overheidsbepaling)

De 'Wet ondersteuning onderwijs aan zieke leerlingen' stelt iedere (basis)school zelf verantwoordelijk voor het onderwijs aan zieke leerlingen. Voordat deze wet van kracht ging op 1 augustus 1999 beschikte bijna ieder ziekenhuis in Nederland over een 'ziekenhuisschool'. Deze ziekenhuisschool nam de lesgevende taken, en daarmee de verantwoordelijkheid voor het onderwijs aan de leerling, over van de leerkracht op de thuishoofschool van het kind. Na de invoering van de wet is de ziekenhuisschool verdwenen. De academische ziekenhuizen in Nederland hebben er de Educatieve Voorziening voor in de plaats gekregen. In de andere ziekenhuizen in Nederland wordt in principe geen onderwijs meer gegeven.

Vanaf dat moment werd de leerkracht dus zelf verantwoordelijk voor de lesgevende taken aan de zieke leerling. Dit is natuurlijk heel moeilijk, want het wordt een extra taak naast de gewone werkuren. Vandaar dat er de taak van consulent in het leven is geroepen. Niet iedere consulent heeft dezelfde taak en werkomgeving. Er is een tweedeling in te maken, consulents van een EV en consulents van een OBD.

Op een Educatieve Voorziening werken consulents ondersteuning onderwijs aan zieke leerling, afgekort COOZL. Deze COOZL nemen contact op met de thuishoofschool op het moment dat een leerling naar verwachting langer dan tien dagen opgenomen zal zijn in het academisch ziekenhuis. Samen met de leerkracht van het kind stelt de COOZL een werkplan op. Hierin staan afspraken over de frequentie en de vorm waarin het onderwijs wordt aangeboden aan de zieke leerling. Aangezien de academische ziekenhuizen vaak ver van de woonplaats van de leerling aflight is het voor de leerkracht bijna onmogelijk om de lesgevende taak t.o.v. deze leerling uit te voeren.

De leerkracht zorgt daarom alleen voor aanlevering van de lesstof, de consulent voert de lesgevende taken uit.

Wanneer een leerling langdurig in een regionaal ziekenhuis moet worden opgenomen of langdurig ziek thuis is, kan de leerkracht of de ouders een consulent van de regionale OBD inschakelen. Deze consulent heeft echter andere taken dan een consulent van de EV. Een consulent van de OBD heeft maar enkele uren per week beschikbaar voor het geven van onderwijs aan de zieke leerling. De voornaamste taak is om zieke leerlingen, hun ouders en de school zo goed mogelijk te begeleiden tijdens het ziekteverloop van het kind. In dit geval zal de leerkracht zelf een oplossing moeten zoeken om de zieke leerling voldoende onderwijs te kunnen geven.

Houd er rekening mee dat de periode waarin een leerling uit de klas ziek is, zeer intensief wordt. Richt daarom meteen een steungroep op, waar de groepsleerkracht, de directeur en de intern begeleider in ieder geval deel van uitmaken.

Meest voorkomende ziektebeelden en bijbehorende aandachtspunten

Kanker

Kanker wordt vaak ervaren als een overval. Er zijn (vage) lichamelijke klachten en na onderzoek luidt dan de diagnose kanker. Vanaf dag één na de diagnose komen verschillende behandelingen en onderzoeken op gang. Van de ene op de andere dag wordt een patiënt met kanker uit zijn vertrouwde omgeving gehaald. Daarbij zijn de medicamenten die gebruikt worden vaak zo zwaar dat een patiënt zich de eerste tijd veel zieker gaat voelen dan hij/zij zich voor de diagnose voelde.

Kinderen die dit meemaken ervaren die omslag van het vertrouwde leven thuis, naar het ziekenhuisleven zo mogelijk nog sterker dan volwassenen. Vooral jonge kinderen overzien het tijdsbestek, de behandelingen en de gevolgen van hun ziekte niet. De verwarring is groot. Belangrijk voor de leerkracht is, nadat hij gehoord heeft welke diagnose gesteld is, om het kind even rust te gunnen. De impact van de diagnose is zo groot en de omslag zo radicaal dat de leerling daar eerst aan moet wennen.

- Kaartjes sturen, langsgaan en contact houden kan altijd en is zelfs essentieel om de leerling niet het gevoel te geven de band met school ook kwijt te zijn.
- De inrichting van het onderwijs komt na ± twee weken op gang. Voor die tijd kan er wel vast contact zijn met de consulenten uit het ziekenhuis, maar ook zij zullen pas na die twee weken overgaan tot het geven van onderwijs aan de leerling.
(zie verder aanlevering leerstof aan consulenten, pagina 8)
- De behandelingsduur is vaak lang en zal ook deels met poliklinische behandelingen plaatsvinden. Intensief contact tussen de consulenten van de Educatieve Voorziening, de leerkracht van de thuishoofschool en consulenten van de Onderwijsbegeleidingsdienst zijn zeer belangrijk, om de continuering van het onderwijs te kunnen garanderen.

Chronische ziekten (bijvoorbeeld Cystic Fibrosis, spierziekten, hartafwijking)

Leerlingen met een chronische ziekte zijn vaak van geboorte af aan bekend met het ziekenhuis. Regelmatige onderzoeken en controles hebben de omgeving en het personeel tot bekenden gemaakt. De impact van een ziekenhuisopname voor deze leerlingen zal minder groot zijn dan voor leerlingen met kanker of een incidentele, ernstige verwonding. Voor deze kinderen zal naast het onderwijs in het ziekenhuis, ook het thuisonderwijs een grote rol spelen. Door ernstige vermoeidheid, angst voor infecties of andere oorzaken zal de leerling ook veel thuis zijn. Ook hier is intensief contact tussen de consulenten van de EV, leerkrachten van de thuishoofschool en consulenten van de OBD van groot belang.

Nierziekten

Leerlingen met een nierziekte zijn vaak vanaf hun geboorte regelmatig ter controle of behandeling in het ziekenhuis. Vanaf de leeftijd dat ze leerplichtig worden, zal de leerkracht van de thuishoofschool moeten kijken hoe tijdens die opnames het onderwijs gecontinueerd kan worden.

Kinderen met een nierziekte zien er vaak jonger uit dan leeftijdsgenoten. Ook zijn ze vaak wat dikker door de medicijnen die geslikt moeten worden. Belangrijk is om klasgenoten hierover in te lichten!

Leerlingen met een nierziekte hebben groot risico om uiteindelijk te moeten dialyseren. In veel gevallen verslechtert hun nierfunctie en wordt dialyse een levensbehoefte. Dialyseren gebeurt nooit zomaar van de ene op de andere dag.

De nierfunctie neemt langzaam af en het moment van dialyseren komt dan langzaam naderbij. Een leerling kan zich dus goed voorbereiden op de consequenties en werkwijze van dialyse.

Op het moment dat een leerling moet dialyseren betekent dit dat hij/zij gemiddeld drie keer per week vier uur aan het dialyseren is. Daardoor zal deze leerling drie lesdagen per week missen. In goed overleg met de consultants kunnen zij die drie dagen overnemen en de dialyserende leerling onderwijs aan bed geven. Afstemming van het onderwijs is hierbij van groot belang!

Een dialyserende leerling zal hier nooit meer vanaf komen, tenzij er een donornier voor hem gevonden wordt. Het wachten op de juiste donor, maar ook de tijd voor en na de transplantatie brengt veel spanning met zich mee. Het leven van een getransplanteerde leerling zal namelijk drastisch veranderen als de nier niet afgestoten wordt. Meer energie, geen/minder dialyse, verandering van uiterlijk, enzovoort. Dit zal ook consequenties hebben voor de schoolprestaties. Wees daarom op de hoogte van de eisen, blijf betrokken bij de leerling en begeleid hem om de hernieuwde energie op de juiste manier in te zetten.

Incidentele ziekten/verwondingen

Vaak zijn de opnames van deze leerlingen voorafgegaan door een ernstig ongeluk. De schrik zit er bij de ouders en de leerling nog goed in en gevolgen van het letsel zijn niet altijd duidelijk. School zal voor deze leerlingen en ouders niet meteen op de eerste plaats staan. Toch is het belangrijk om contact te houden en zo snel mogelijk te zoeken naar een goede invulling van het onderwijs. Daarbij is het van belang goed te weten welk traject de leerling door moet maken. Moet hij/zij revalideren, is een lange ziekenhuisopname noodzakelijk, moet het kind thuis lange tijd aansterken, enzovoort. Al deze situaties brengen andere consequenties voor het onderwijs met zich mee. Er zal gekeken moeten worden wie de uitvoerende taak van het onderwijs op zich zal nemen.

De aansturende taak blijft altijd die van de leerkracht van de thuishoof!

Het kan ook zijn dat er geen ongeluk voorafgaat aan de opname van de leerling. Bijvoorbeeld wanneer er een gezwel/abces of een virus wordt ontdekt. Vaak is een langdurige ziekenhuisopname noodzakelijk. Probeer snel duidelijkheid te krijgen via ouders over het ziektebeeld en de behandelwijze om de juiste begeleiding vanuit school daarop af te kunnen stemmen.

Benadering van ouders, zieke leerling, overige leerlingen+ouders

- De belangrijkste regel is: de ouders van de zieke leerling hebben het voor het zeggen; dat wil zeggen dat zij bepalen welke informatie doorgegeven mag worden, maar ook welke vorm van onderwijs in hun ogen het beste is.
- Bepaal na de diagnose van de ziekte van de leerling een vaste contactpersoon van de familie en spreek een vast tijdstip af waarop contact zal zijn tussen school en familie.
- Denk na over het verschil in ziektebeleving die afhankelijk is van de leeftijd van de leerling, die zal namelijk ook invloed hebben op de sfeer in de klas.

Een grove richtlijn hiervoor:

- Kinderen tussen de 3-6 jaar merken dat zij ziek zijn en voelen de bezorgdheid uit de reacties van hun ouders of uit gespreksfragmenten die zij van volwassenen opvangen. Angst en onrust nemen zij gemakkelijk over.
- Kinderen van 7-11 jaar zijn geïnteresseerd in hun ziekte en willen er alles over weten. Onzekerheden pikken zij op uit hun omgeving, vooral als zij de indruk hebben dat hun iets verzwegen wordt.
- Kinderen in de puberteit hebben vaak als eerste reactie op hun ziekteverschijnsel angst en radeloosheid. Zij komen in opstand tegen de ziekte die hun leven zo ingrijpend verandert. Juist nu zij zich langzaam aan het losmaken zijn van hun ouders maakt hun ziekte hen weer afhankelijk. Zij moeten met veel geduld worden benaderd en het gevoel hebben serieus te worden genomen.
- Verdiep je als leerkracht in de problematiek van de ziekte en de behandeling. Dit kan door het lezen van literatuur en gesprekken met ouders.
- Vang broers en zussen van de zieke leerling op in hun eigen klas, daar moeten ze de steun en opvang krijgen die ze nodig hebben. Bedenk dat er in het gezin van deze kinderen veel verandert en de aandacht voor deze kinderen sterk vermindert is. Ook de onzekerheid over erfelijkheid van de ziekte kan een grote rol spelen bij deze leerlingen.
- Houd ten allen tijde contact met het zieke kind; kaartjes/e-mail/ uitnodigingen/videoboodschappen/ webcam/bezoeken/dagboek/telefoon/... er zijn heel veel mogelijkheden voor te vinden, benut deze!
- Probeer klassenbezoeken van de zieke leerling aan de thuishoofschool te stimuleren, bijv. bij speciale gelegenheden zoals een klassenfeest, schoolreisje of excursies. Bespreek wel van te voren wat de mogelijkheden en beperkingen van de zieke leerling zijn, zodat teleurstellingen worden voorkomen. Bespreek ook heel duidelijk met de ouders welke voorzorgsmaatregelen genomen moeten worden en wat er gedaan moet worden op het moment dat de leerling klachten krijgt.
- Om ouders van klasgenoten van de zieke leerling te informeren kan er gekozen worden voor het opzetten van een ouderavond. In overleg met de ouders van het zieke kind kan er voorlichting gegeven worden over de ziekte, het ziekteverloop, de behandelingen, de gevolgen voor het onderwijs en de eventuele actiepunten voor de klasgenoten. Vertel nooit dingen die de ouders van het zieke kind in vertrouwen hebben verteld.

Wees goed op de hoogte van het ziektebeeld en de consequenties en laat de ouders van de zieke leerling bij voorkeur een duidelijke rol spelen tijdens de ouderavond, zij zijn (tegen wil en dank) de deskundigen.

Voorbeeldbrief (diagnose kanker)

Geachte ouders/verzorgers,

Met deze brief willen wij uw aandacht vragen voor het volgende:

Bij onze zoon/dochter uit groep is de diagnose

..... gesteld. Dit is een vorm van kanker.

Het betekent dat behandeld wordt met cytostatica, medicijnen die de celdeling remmen. Ten gevolge van de medicijnen neemt zijn/haar afweer sterk af en is hij/zij extra vatbaar voor allerlei ziekten.

Het is voorhet beste dat hij/zij, als het enigszins mogelijk is, net als ieder ander kind gewoon naar school gaat. Maar daarbij hebben wij uw medewerking nodig. Sommige infectieziekten kunnen namelijk een zeer ernstig verloop hebben voor kinderen met kanker.

Wilt u daarom de school alstublieft onmiddellijk bellen als uw kind ziek is en vertellen om welke ziekte het gaat. (niet bij gewone verkoudheid of hoest)

Wij kunnen dan direct contact opnemen met de kinderoncoloog. Hij kan dan in een vroeg stadium de juiste maatregelen treffen.

Voor alle duidelijkheid: kanker is géén besmettelijke ziekte.

Voor uw medewerking willen wij u bij voorbaat heel hartelijk danken.

De ouders van.....

Tips aanlevering leerstof aan consulenten

Het volledige jaarprogramma van de klas is veel te uitgebreid om in het ziekenhuis of thuis te behandelen. De leerstof moet ingedikt worden en verwerkt worden in studiewijzers of plannings. Daarnaast moeten de juiste materialen bij elkaar gezocht worden, zodat alles bij de hand is.

Dit betekent voor de leerkracht dat:

- hij de minimum leerdoelen voor dat schooljaar moet nagaan en beschrijven
- hij de belangrijkste leerstof moet selecteren
- hij de volledige materialen bij elkaar moet zoeken
(dus: (kopie van) handleiding, boeken, schriften, hulpmiddelen)
- hij duidelijke studiewijzers/planningen moet opstellen
- hij contact moet houden met de contactpersoon van de EV of OBD
- hij eventueel een communicatieschrift/moment kan instellen met een consulent die lesgeeft aan de zieke leerling

Leerlingen uit de onderbouw krijgen vaak nog geen/weinig methodische lessen. Het indikken van de lesstof zal voor de leerkrachten uit de onderbouw dan ook moeilijker zijn. Belangrijk is om kritisch te kijken naar de eigen activiteiten van de leerkracht.

- Welke thema's komen aan bod?
- Wat zijn de belangrijkste leerdoelen per thema?
- Welke accenten wil je als leerkracht zelf aanbrengen in je onderwijsaanbod dit schooljaar?
- Welke spel-/ontwikkelingsmaterialen worden voornamelijk gebruikt?
- Welke werkbladen/opdrachten komen aan bod bij dit thema?

In tegenstelling tot materialen voor de midden- en bovenbouw, zijn er vaak wel materialen voor de onderbouw aanwezig in het ziekenhuis. Denk hierbij aan spelmateriaal, ontwikkelingsmateriaal en knutselmateriaal. Als er een klaslokaal is, dan is deze vaak ingericht in hoeken en loopt er vaak ook een thema. Afstemming met het onderwijs op de thuishoek is dus goed mogelijk, ook in de onderbouw!

Terug naar school

Na een (lange) periode van afwezigheid op school, is het goed om de terugkomst van de zieke leerling goed voor te bereiden. Zowel voor de zieke leerling als de klasgenoten is dit van groot belang. Door de lange afwezigheid kan er onzekerheid bestaan over de relatie met elkaar en de manier van omgaan met elkaar.

De terugkomst van de zieke leerling kan verschillende dingen betekenen: hij is beter, hij is tijdelijk uit behandeling, hij is poliklinisch in behandeling of in het ergste geval is hij thuis om te sterven. Deze laatste situatie wordt in het volgende hoofdstuk uitgebreider behandeld.

- Bereid de leerlingen voor op het veranderde uiterlijk van de zieke leerling. Die kan op verschillende manieren veranderd zijn: kaalheid, sonde in de neus, dikker/dunner geworden, bleek of rood en opgezet, aanwezigheid van een infuusnaald, zichtbare verwondingen/littekens, enzovoort.
Ook het gebruik van een rolstoel, krukken of andere hulpmiddelen zijn belangrijk om te weten.

- Vooral voor leerlingen met kanker is het infectiegevaar ontzettend groot. De afweer van deze leerlingen is ernstig verslechterd, daardoor hebben sommige infecties grote gevolgen. Informeer ouders van klasgenoten hierover in een brief (zie voorbeeldbrief benadering van ouders) of via de schoolkrant.

Met name waterpokken en gordelroos zijn levensgevaarlijk voor kinderen met chemotherapie!

- Vertel de zieke leerling over de situatie in de klas. Zijn er leerlingen verhuisd, is er een andere opstelling gemaakt van de tafels en de stoelen, zijn er nieuwe leerlingen in de klas, wat is het thema waarover gewerkt wordt? Zélf informatie over vriendschappen en verkeringen zijn voor de zieke leerling belangrijk om de terugkomst voor te kunnen bereiden. Hij heeft immers alle ontwikkelingen gemist.
- Wanneer een leerling terugkomt na een lange tijd van afwezigheid door ziekte kan het zijn dat hij/zij bepaalde beperkingen heeft. Bijvoorbeeld doordat uithoudingsvermogen vermindert is, de leerling een rolstoel heeft, de motoriek is aangetast e.d. Ook kan het zijn dat de leerling bepaalde 'privileges' krijgt, bijvoorbeeld alles op de computer mogen maken. Leg al deze dingen duidelijk uit aan klasgenoten zodat er geen onbegrip en jaloezie over ontstaat.
- Een grote valkuil voor leerkrachten is het onderschatten van een zieke leerling. Het kind is immers ziek en kan niet alles meer doen zoals voor de ziekte. Toch is het belangrijk om de leerling aan te spreken op zijn competenties en ook vertrouwen uit te spreken over zijn leerprestaties.
- Aan de andere kant moet de leerling ook niet overschat worden. De impact van de ziekte en de opname is groot en bij terugkomst op school speelt ook de sociale kant een grote rol. Dit kan de aandacht afleiden van het schoolwerk. Houd hier rekening mee en heb hier begrip voor!
- Een zieke leerling moet de kans krijgen zijn autonomie weer op te pakken. Wat hij/zij zelf kan moet hij/zij ook zelf doen, pak dingen niet onnodig uit handen. Succeservaringen op dit gebied zullen de zelfstandigheid en het zelfvertrouwen van de leerling alleen maar ten goede komen. Vertel klasgenootjes ook dat ze wel mogen helpen, maar niet onnodig alles uit handen nemen van de zieke leerling.

- De ziekteperiode heeft een enorme impact, ook als er uiterlijk niets meer aan de hand lijkt. De leerling kan lange tijd later nog steeds overvallen worden door angst- en paniekaanvallen waarbij de ziektetijd weer in alle heftigheid terugkomt. Ook concentratiestoornissen en leerachterstanden komen vaak voor bij (genezen) zieke leerlingen. Doordat de leerling ook regelmatig op na-controle moet komen kan de ziekte ook niet volledig naar de achtergrond gedrongen worden. Deze na-controles brengen veel spanning met zich mee voor de leerling en zijn ouders.
- Soms heeft de leerling zo'n grote leerachterstand opgelopen dat er goed nagedacht moet gaan worden over het wel of niet overgaan van de leerling. Hierover is geen eenduidig advies te geven, maar wees er wel van bewust dat blijven zitten een grote sociale shock kan betekenen. Het verliezen van vertrouwde klasgenootjes is het zoveelste houvast dat verdwijnt na de openbaring van de ziekte.

Nooit meer terug naar school

In het ergste geval komt een leerling niet meer terug naar school omdat hij/zij zal gaan overlijden. Voor de leerkracht, de klasgenoten en de school een enorme schok. Toch is de rol van de school voor de zieke leerling dan niet afgelopen. Het blijven geven van onderwijs biedt afleiding, structuur en toekomstvisie, hoe kort die toekomst ook zal zijn.

- Laat ouders ook in deze situatie bepalen welke rol klasgenoten en de school mogen spelen.
- Bespreek met de ouders verschillende vormen/manieren van afscheid nemen en geef aan welke ideeën en wensen er bij de school/leerlingen leven omtrent het afscheid.
- Wees op de hoogte van het ziekteverloop naar het einde toe. Houdt regelmatig contact met de ouders om op de hoogte te blijven van de toestand, ook als het geven van onderwijs gestopt is.
- Bespreek de uitvaart met de ouders en kijk welke rol de leerlingen hierin kunnen en mogen spelen. Bereid dit goed voor met de leerlingen, zodat er naast de heftige emoties waar ze mee om hebben te gaan, geen onverwachte dingen gebeuren.
- Bespreek alles binnen de steungroep die is opgericht toen de leerling ziek werd en zorg dat je als leerkracht genoeg kracht en energie hebt om alles tot het einde toe te kunnen begeleiden, hoe zwaar het ook is.

Opmerkingen

Enkele algemene opmerkingen betreffende onderwijs aan zieke leerlingen:

- Houd rekening met een laag rendement van onderwijs tijdens ziekteperiode. Er komt een heleboel op de zieke leerling af, het geven van onderwijs is dan wel heel belangrijk, maar zal altijd minder effectief zijn dan wanneer de leerling gezond zou zijn. Zelfs ondanks de één op één begeleiding die de leerling krijgt van de consulenten.
- De ziekteperiode is een ontzettend intensieve periode voor de leerling. Tijdens die periode kan hij/zij heel weinig belangstelling hebben voor de wereld om hem/haar heen. Blijf toch betrokken en geef de leerling het gevoel dat hij/zij er nog steeds bij hoort. Als de belangstelling na een tijdje dan terugkeert heeft de leerling ook iets om voor te gaan, namelijk de terugkeer naar school, naar zijn vrienden en klasgenoten.
- Houd rekening met sociaal-emotionele achterstand, terugval of voorsprong. Een kind ontwikkelt zich naar volwassenheid. Dat betekent dat de autonomie toeneemt en het kind zich langzaam maar zeker losmaakt van de ouders. Tijdens de ziekteperiode wordt het kind vaak weer erg afhankelijk van de mensen om hem heen; medici, ouders, begeleiders. Op het moment dat het kind aan de beterende hand is zal het ook de mate van autonomie moeten gaan vergroten. Ouders vinden het vaak moeilijk om hun kind weer los te laten na deze intensieve periode. Er is dan sprake van een verstoorde autonomie-relatie die niet past bij de leeftijd van het kind. In de relatie met leeftijdsgenoten zullen deze kinderen ook veel 'jonger' gedrag vertonen en veel aanhankelijker zijn dan hun klasgenoten.

Het kan ook zijn dat het kind door alles wat hij/zij heeft meegemaakt voorligt op sociaal-emotioneel gebied. Hij/zij heeft zoveel gezien en gedacht dat het qua beleving niet meer aansluit bij leeftijdgenoten. Opnieuw aansluiting vinden in de klas kan dan zeer moeilijk worden. Goede begeleiding is zeer noodzakelijk!